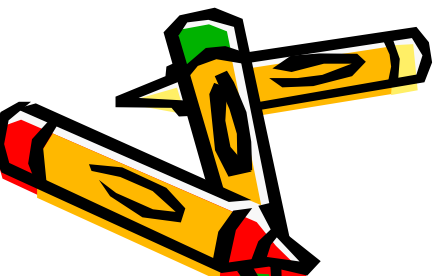
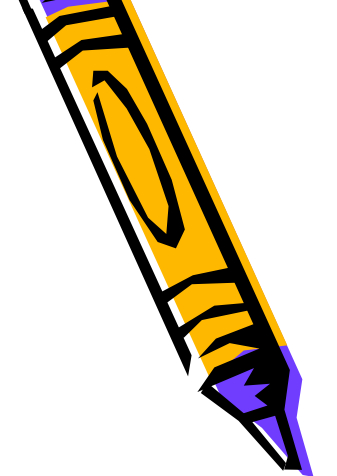

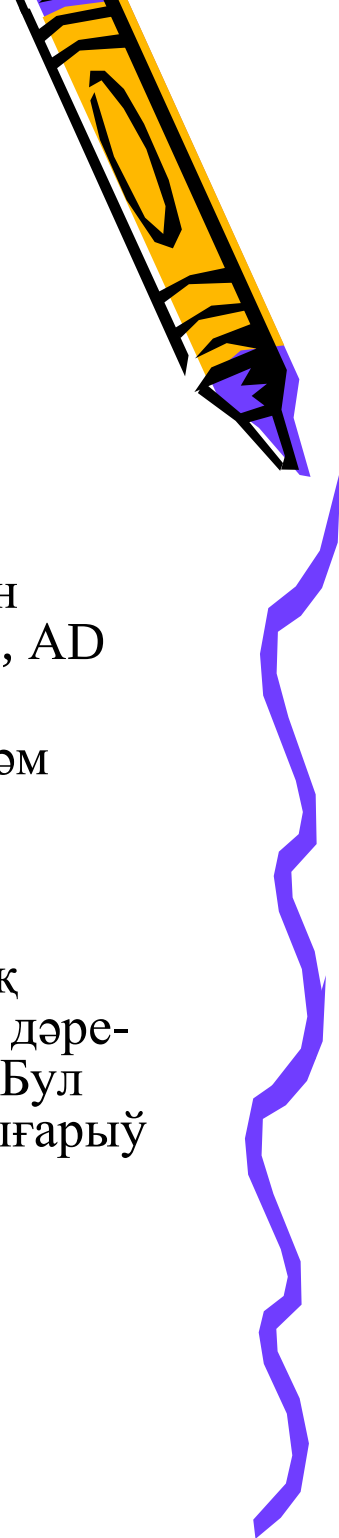
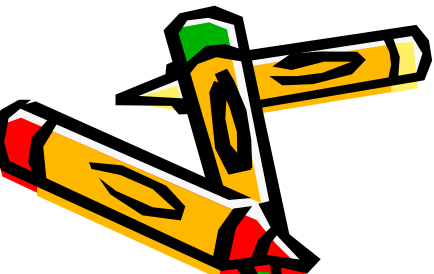
Экономикалық теория
доц.Торебаев О.

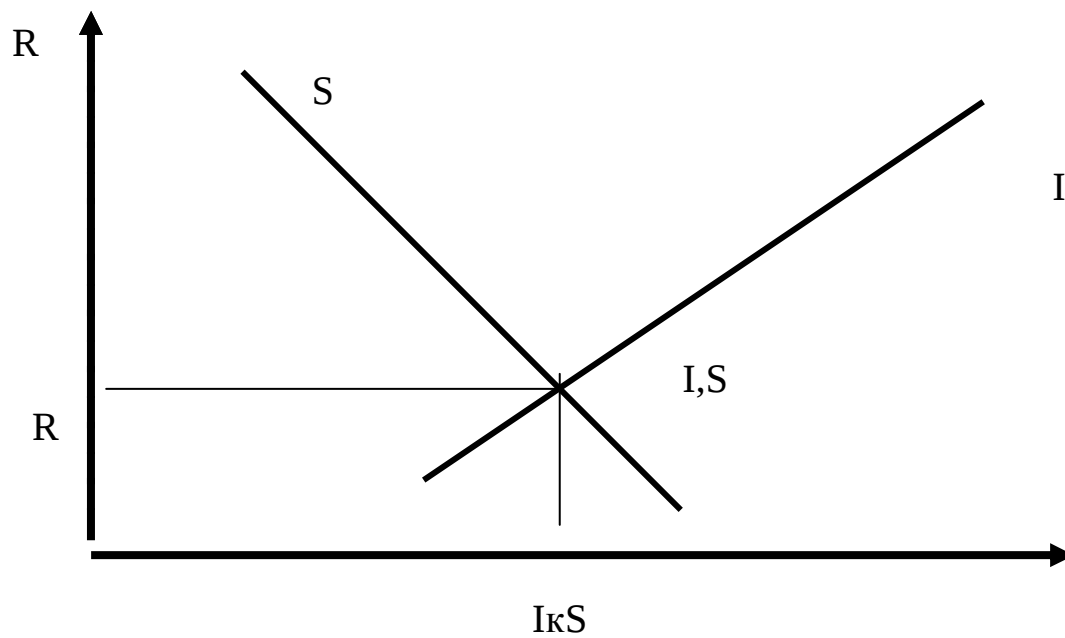
Тема. Талап хәм ұсыныс теориясы.
Базар теңсалмақлылығы темасына
СЛАЙД

Классик экономистлериниң экономикалық теңсалмақлылық теориясы белгилери.

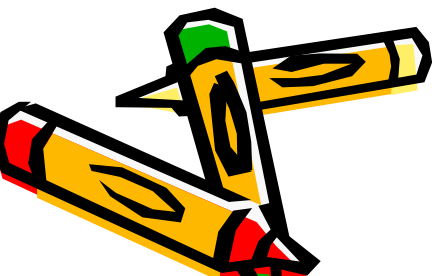
- Классиклер теориясы негизинде еки тийкарғы түсиник бар.
- **Бириншиден**, толық бәнтлик шараятында өнімлерди сатып алыў ушын қәрежетлер мұғдарының ($Y = C + I + G + X_n$) жетиспеўшилиги (яғный, $AD < AS$ болыўы) мүмкин емес.
- **Екиншиден**, улыўма қәрежетлер мұғдары жетиспей қалған шараятта хәм баҳа, ис ҳақы хәм процент ставкасы сыяқлы қатарлар иске түседи хәм нәтийжеде қәрежетлер мұғдарының кемейиўи ислеп шығарыўдың реал көлеми, бәнтлилик хәм реал дәраматлар мұғдарының кемейиўине алып келмейди. Пул базары инвестиция хәм топлаўлар теңлигин хәмде толық бәнтлик шараятын тәмийинлейди. Тек ғана, жұмыссызлықтың тәбийий дәрежесинде «**ықтиярлық**» жұмыссызлық болыў мүмкин деп есапланады. Бул сонны билдире, AD хәм AS ның теңсалмақлылық точкасында ислеп шығарыў көлеминиң (Y) потенциал көлемине (Y^*) тең.

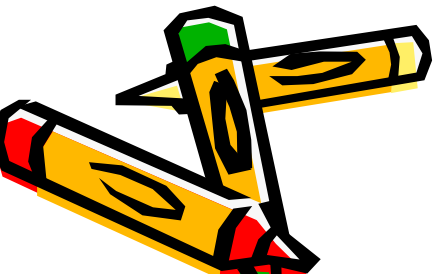
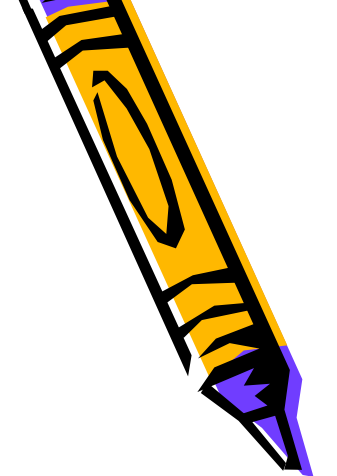
16-сызылма. Тошлаў - инвестиция графиги.

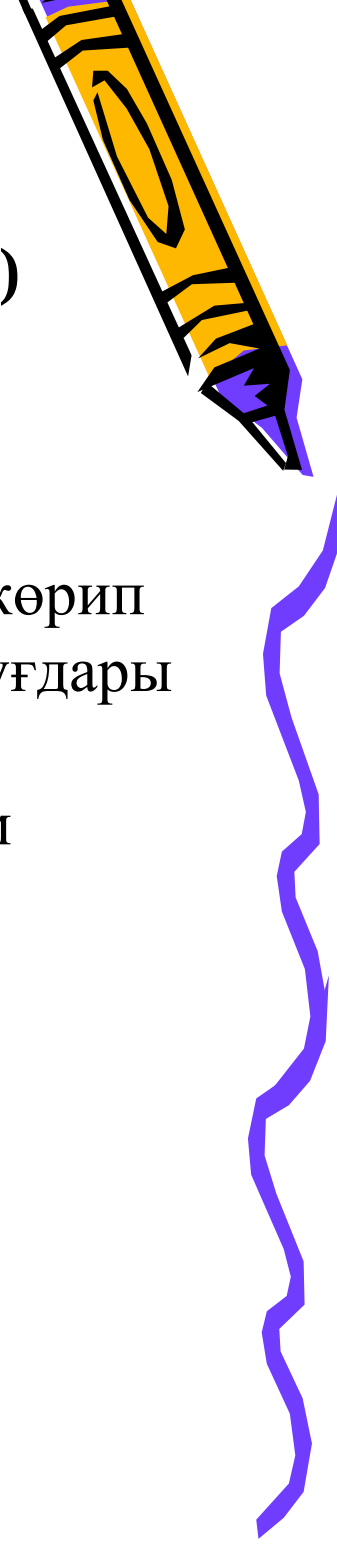
- 1936-жылы англичан экономисти **Жон Мейнард Кейнс** капитализм экономикасына жаңа, ис пенен бәнтлик теориясын киритеди. Ол өзиниң «**Пул, процент хәм ис пенен бәнтликтинң улыўма теориясы**» мийнетинде жаңаша экономикалық теңсалмақлылық теориясын көрсетип берди.
- Кейнс теориясының ең кымбатлы тәрәпи сол, ол базар экономикасында жумыс пенен толық бәнтликти тәмийинлейтуғын ҳеш қандай механизм жоқлығын сыпатлайды. Макро көлемде экономика теңсалмақлылығына ерисиў мүмкинлиги, лейкин сонда хәм мәлим муғдарда жумыссызлық хәм инфляция сақланып қалыныўын, толық жумыс пенен бәнтлик ызамлы жағдай емеслигин, бәлки күтилмегенлик екенлигин, капитализм өз-өзинен тәртипке түсип, раўажланып кете бермеслигин сыпатлап берди. Сондай-ақ, бул теорияда экономикадағы тербелиўлер тек урыс, тәбийий апатшылық хәм сол сыяқлы ўазыятларына байланыслы емеслигин, бәлки ол тынышлық жылларында хәм ишки факторлардың унамсыз ақыбетлериннен келип шығыў мүмкинлиги тийкарланған. Жумыссызлық хәм инфляцияның келип шығыўы инвестиция хәм топлаўларға тиккелей байланыслы. Баҳалардың асыўы хәм ис ҳақының пәсейиўи басқа унамсыз факторлар менен бирге экономиканың турақлылығына алып келеди.

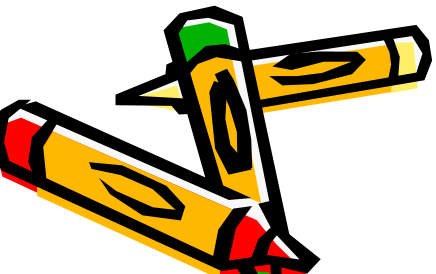
Ғақықый инвестициялар -

жобаластырылған ҳәм жобаластырылмаған инвестициялар муғдарын өз ишине алады. Жобаластырылмаған инвестицияларға товар - материаллық запасларына (ТМЗ) инвестициялардағы күтилмеген өзгериўлер киреди. Усы жобаластырылмаған инвестициялар теңлестириўши механизм сыпатында топлаў ҳәм инвестициялар муғдарының өзара бир-бирине сәйкес келиўине алып келеди ҳәм макроэкономикалық теңсалмақлылықты тәмийинлейди.

- Жобаластырылған қәрежетлер функциясы ($E = I + G + X_{п}$) графиги, тудыныў функциясы ($C = a + b * (Y - T)$) графиги көринисиндегидей болып оған салыстырғанда $I + G + X_{п}$ муғдарда жоқарыға сүрилген болады.
- Кейнстинң макроэкономикалық теңсалмақлылық моделин көрип шығыў процессин әпиўайыластырыў ушын сап экспорт муғдары улыўма дәраматлар (Y) өзгериўине байланыссы емес деп алынады. Соның ушын сап экспорт толығы менен автоном қәрежетлер муғдарына қосылады.

- Автоном қәрежетлер мұғдары сап экспорт функциясын есапқа алған халда төмендегиге тең болады:

$$a + I + G + g$$

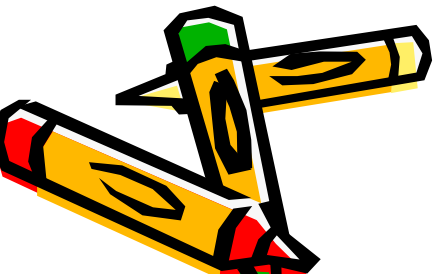
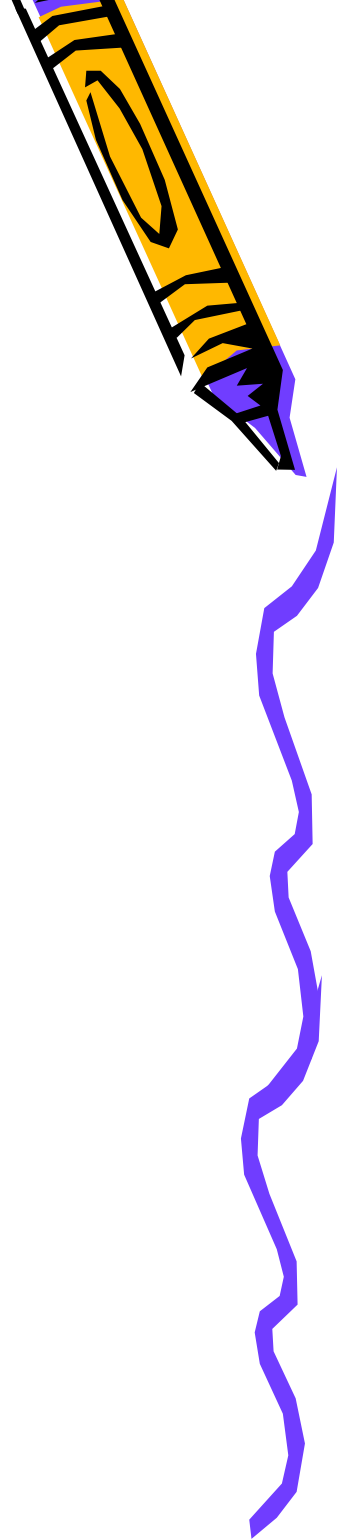
- Сап экспорт функциясы болса төмендеги көриниске ийе:

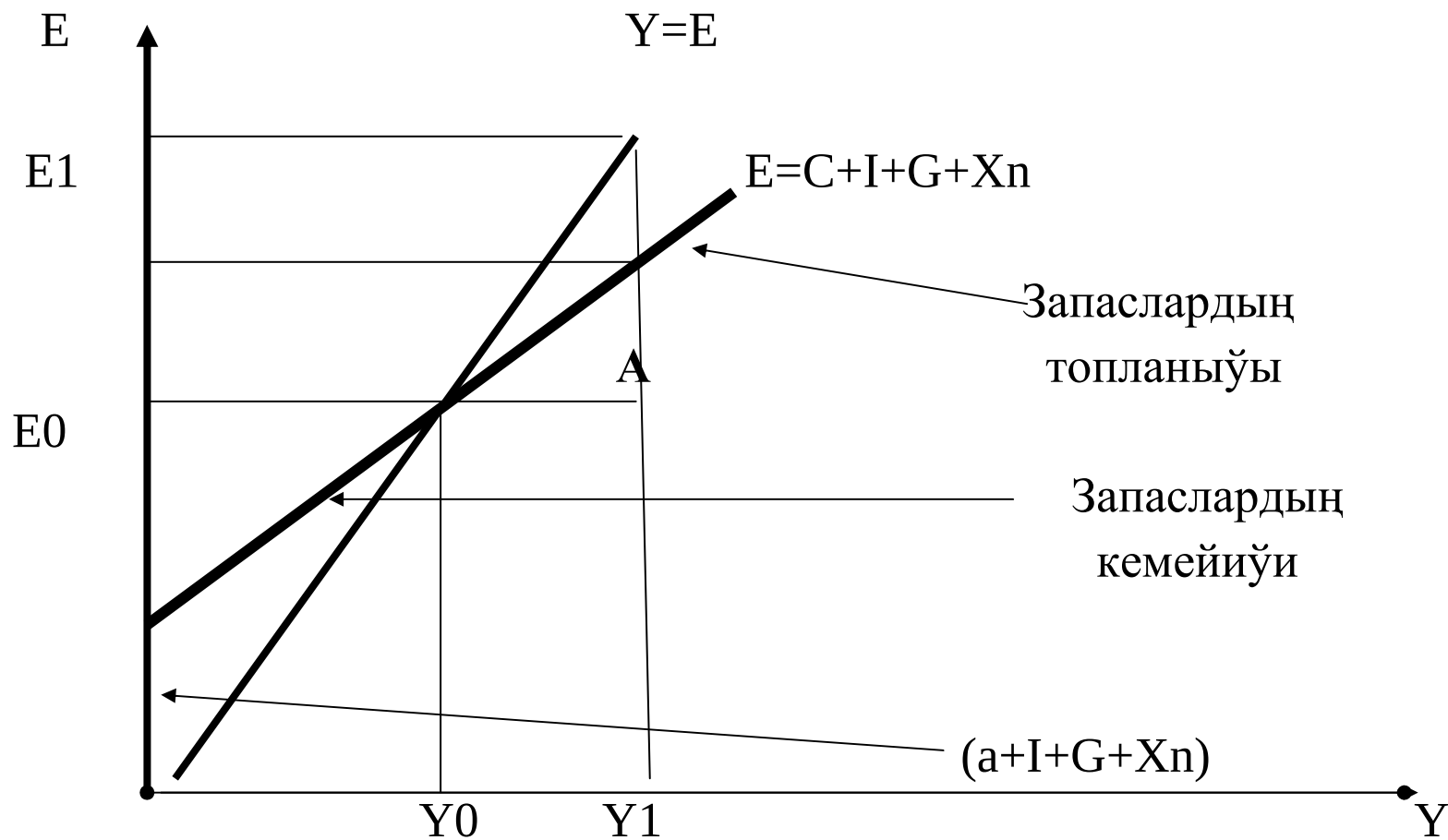
$$X_{\text{п}} = g - m' * Y$$

- Бул жерде:
- $X_{\text{п}}$ – сап экспорт;
- g – автоном сап экспорт;
- m' - импортқа шегералық қолайлылық;
- Y – дәрамат.

$$m' = \Delta M / \Delta Y;$$

- Бул жерде:
- ΔM - импортқа қәрежетлердің өзгериуі;
- ΔY – дәраматлардың өзгериуі.

17-сызылма. Кейнс қәлеуі (Кейнстің макроэкономикалық теңсалмақлылық модели)

- Автоном қәрежетлер курамындағы хәр қандай улыўма өсиў дәраматлардың (ΔY) мультипликатор нәтийжеси есабына көбирек өсиўине алып келеди.

$$\Delta A = \Delta(a + I + G + X_n)$$

- Автоном қәрежетлер мультипликаторы теңсалмақлылы улыўма миллий өним (**УМӨ**) өзгериўиниң автоном қәрежетлериниң хәр қандай компоненти өзгериўине салыстырмалылығын көрсетеди:

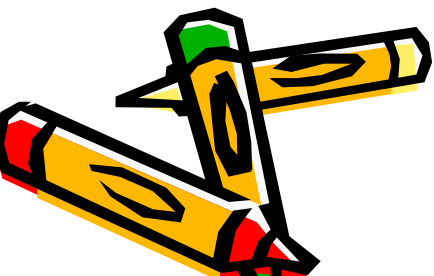
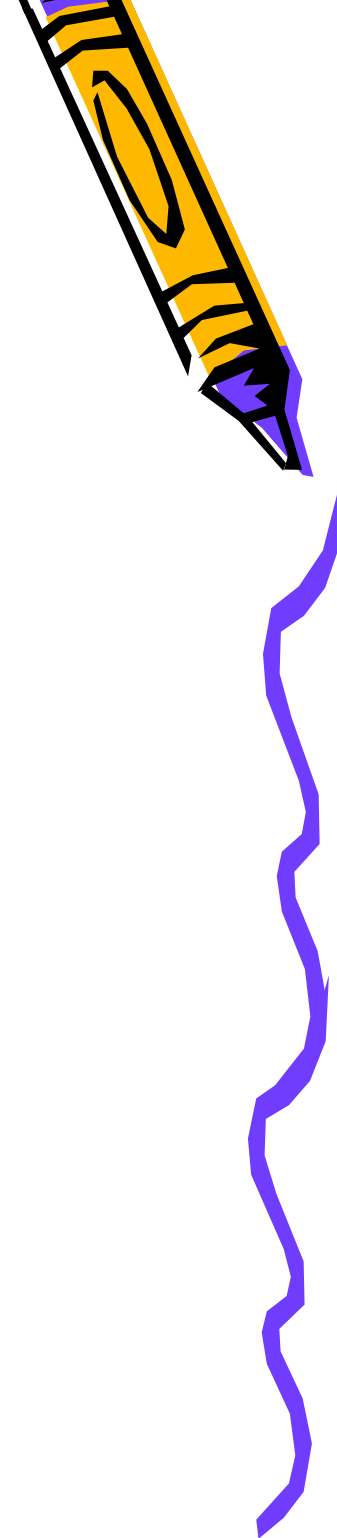
$$m = \Delta Y / \Delta A$$

- Бул жерде:

m - автоном қәрежетлер мультипликаторы;

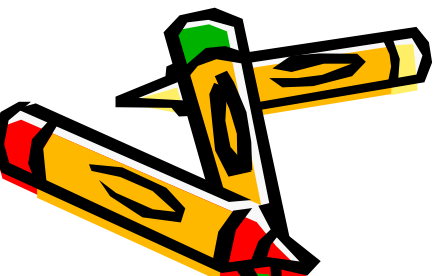
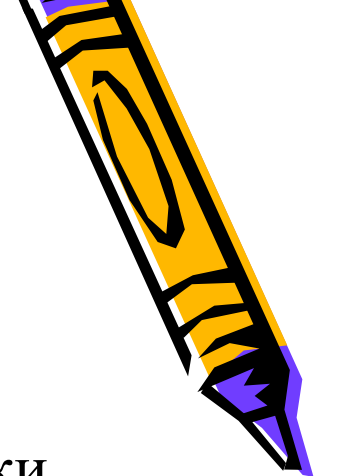
ΔY – улыўма миллий өнимниң **m** теңсалмақлылығындағы өзгериў;

ΔA – «**Y**» өзгериўине байланыслы болмаған ҳалда автоном қәрежетлер өзгериўи.

Мультипликатор -

улыўма дэрамаатлар автоном қәрежетлердин дәслепки өсиўинен (кемейиўинен) неше мәрте артық өскенлигин (кемейгенлигин) көрсетеди. Еркин қәрежетлер қурамындағы компонентлерден биреўиниң бир мәрте өзгериўи, улыўма миллий өнимниң бир неше мәрте өзгериўине алып келеди.

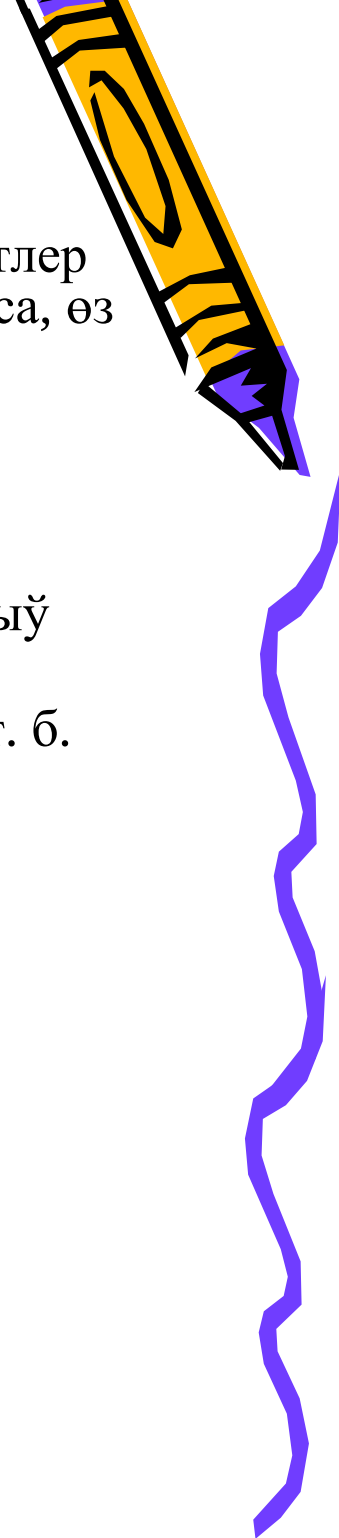
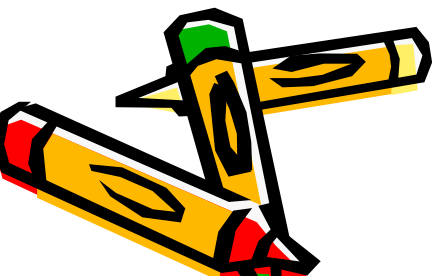
- **Мәселен**, автоном тутыныў ΔCA муғдарға өссе, бул улыўма қәрежетлер хәм дәрәматлардың (**Y**) усы муғдарда өсиўине алып келеди. Бул болса, өз нәўбетинде тутыныўдың екинши мәрте (дәрәматлар асыўы есабына)
- **MPC * ΔCA** муғдарда өсиўине алып келеди.

Кейиншелик улыўма қәрежетлер хәм дәрәматлар

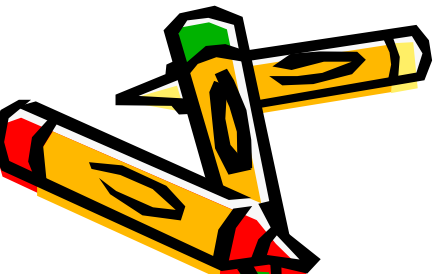
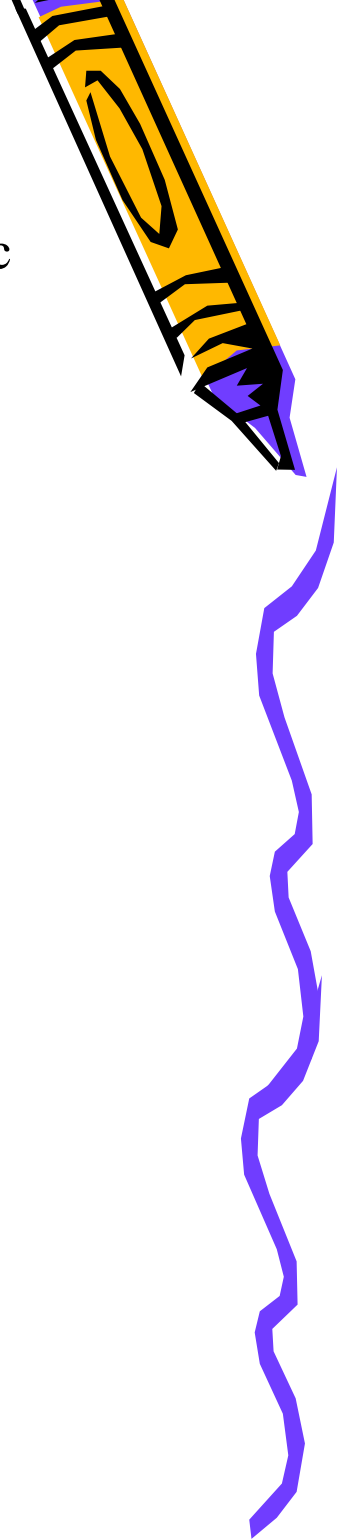
MPC * ΔCA муғдарға және өседи.

Сондай қылып, «**дәрәмат-қәрежет**» көринисиндеги дәўирлик айланыў бойынша процесс даўам етебереди.

$\Delta CA \Delta k > AD \Delta k > Y \Delta k > C \Delta k > AD \Delta k > Y \Delta k > C \Delta k > AD \Delta k > Y \Delta$ х.т. б.

- Мультипликатор нәтийжеси мазмунын төмендеги мысалда көріп шыға-мыз. Айтайық, дәстлеп экономикаға инвестициялар муғдары 5 миллиард сумға көбейсин. Бул, өз нәўбетинде ис ҳақы, рента, пайда көринисинде үй хожалықлары дәраматына айналады. Егер тутыныўға шегераланған қолайлылықты 0,75 ке яки 75 процентке тең деп алсақ, үй хожалықлары бул дәраматтың 75 процентин, яғный 3,75 миллиард сумды тутыныў қәрежетлерине сарыплайды, қалған 1,25 миллиард сумды топлайды. Сарыпланған 3,75 миллиард сум басқалар ушын дәрамат есапланады. Өз нәўбетинде олар хәм 3,75 миллиард сумның 75 процентин тутыныў ушын сарыплайды хәм 25 процен-тин топлайды. Бул процесс ақырғы сум топланылмағанынша даўам етеди.

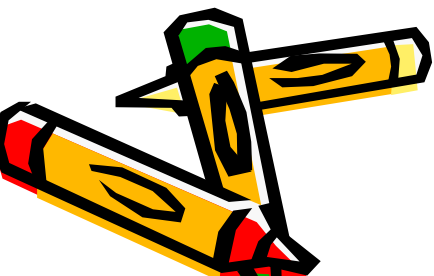
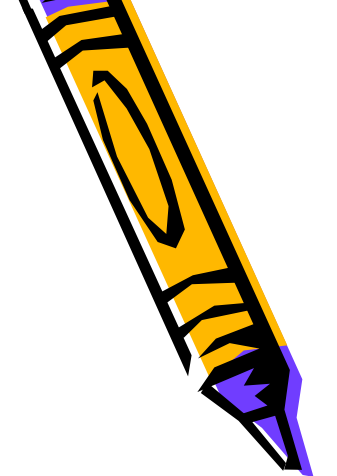
Бунда:

$$m = \frac{\Delta Y}{\Delta A} = \frac{20}{5} = 4 \quad \text{хәм} \quad m = \frac{1}{1 - \text{MPC}} = \frac{1}{1 - 0,75} = 4$$

хәм буннан:

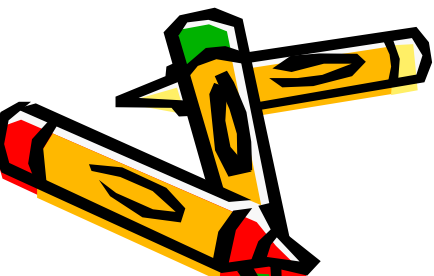
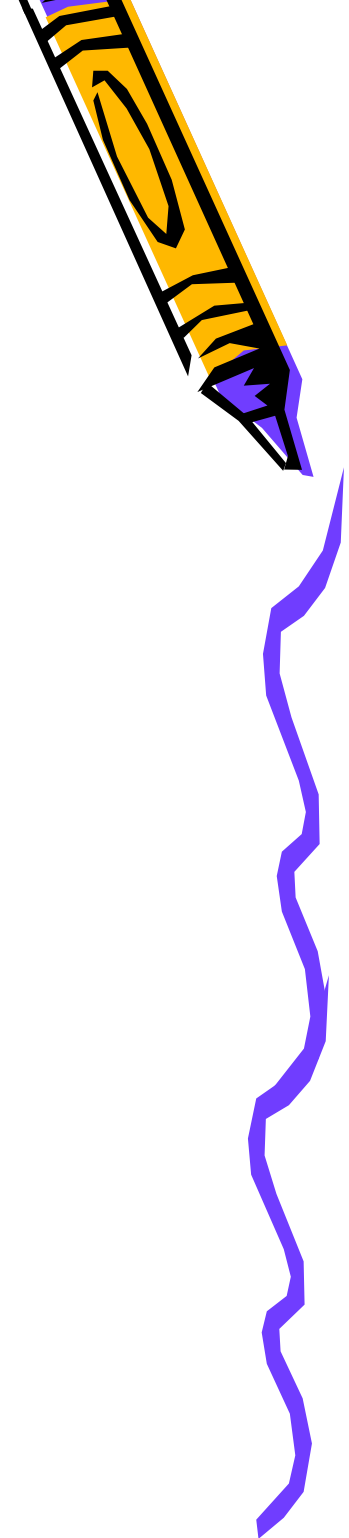
$$m = \frac{\Delta Y}{\Delta A} = \frac{1}{1 - \text{MPC}}$$

Демек тутыныўға шегералық қолайлылық канша улкен болса мультипликатор нәтийжеси де сонша жоқары болады..

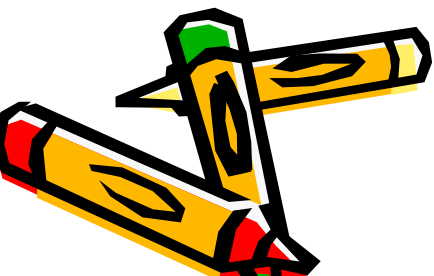
Талапқа баҳадан тысқары төмендеги тийкарғы факторлар тәсир көрсетеди:

- 1) Тутыныўшының дийди (вкус);
- 2) Базардағы тутыныўшылар саны;
- 3) Тутыныўшылардың дәраматлары;
- 4) Бир–бирине байланыслытоварлардың баҳасы;
- 5) Келешекте баҳа ҳәм дәраматлардың өзгериўи итимал.

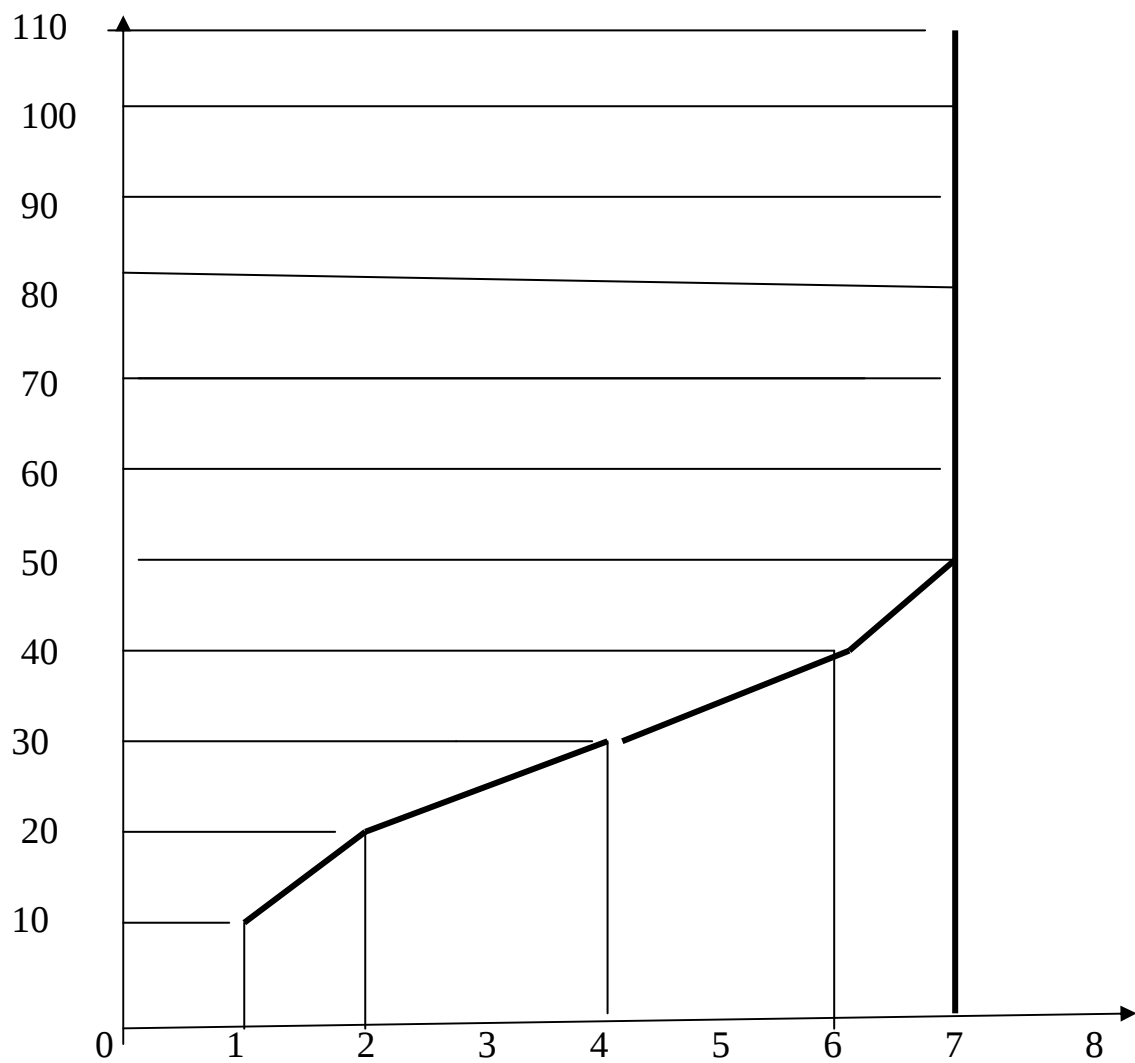

Тутыныўшылар дэраматы хәм олар тәрөпинен сатып алынатуғын товарлар муғдары ортасындағы байланыслық немис экономисти хәм статисти Эрнст Энгель (1821-1896) тәрөпинен терең анализ етилген.

- **Тутыныўшы дэраматы менен ол тәрөпинен сатып алыныўы мүмкин болған товарлар муғдары ортасындағы өз-ара байланылылық Энгель нызамы делинеди.**
- **Бул нызамның әмел қылыўын Энгель иймек сызығы арқалы сүүретлеў мүмкин (4-сызылма).**

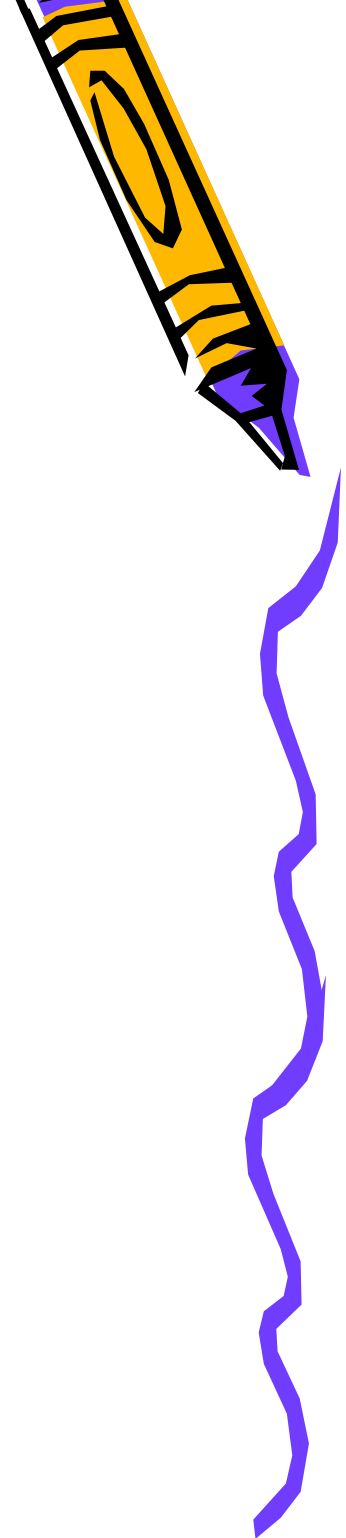
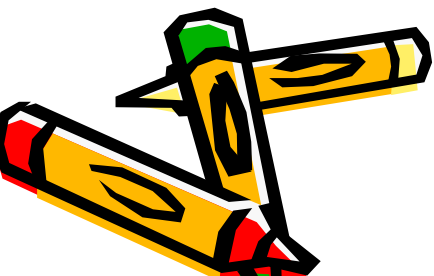

• Дәрамат, мың сум

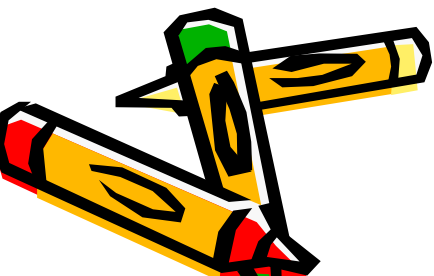
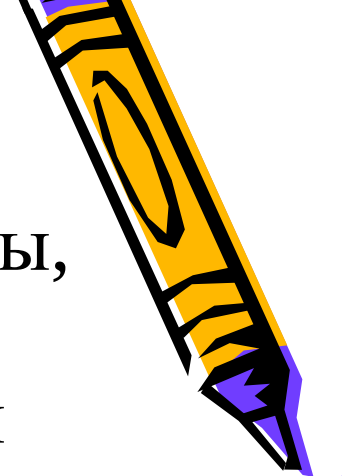

Товар муғдары, дана

4-сызылма. Энгель иймек сызығы.

- 3. Алдағы ўақытта тутыныўшы дэраматлары, товар баҳасы өзгериўиниң күтилиўи ҳәм товарлар муғдарының жетерли болыўы яки болмаслығы сыяқлы факторлар талап көлеминиң өзгертириўи мүмкин. Алдағы ўақытта баҳаның салыстырмалы өсиўиниң күтилиўи, тутыныўшы күнделикли талабының асыўына алып келеди. Керисинше, баҳаның пәсейиўи ҳәм дэраматтың көбейиўиниң күтилиўи товарларға болған күнделикли талап көлеминиң қысқарыўна себеп болады.

Diqqatların'ız ushın raxmet!

